



การศึกษาบทบัญญัติมังรายศาสตร์เพื่อสังเคราะห์

เจตนารมณ์กฎหมาย

The study of Mangraithammasat to synthesize the spirit of law.

พิทักษ์ สติสุวรรณ²

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

80 หมู่ 9 ถนนพหลโยธิน ตำบลบ้านคู อำเภอมือเมือง

จังหวัดเชียงราย 57100

อีเมลติดต่อ : pitak.sas@crru.ac.th

Pitak Sasisuwan

School of Law, Chiang Rai Rajabhat University

80 moo. 9 Paholyothin Rd., Muang District Chiang Rai

Province 57100

Email : pitak.sas@crru.ac.th

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย



บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การศึกษาบทบาทบัญญัติมั่งราชศาสตร์เพื่อสังเคราะห์
เจตนารมณ์กฎหมาย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้คือ เพื่อ
ศึกษาบทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์ และ เพื่อสรุปสังเคราะห์เจตนารมณ์
บทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์

ขอบเขตการศึกษาประกอบด้วย บทบัญญัติที่สะท้อนถึงสภาพ
สังคมและบ้านเมืองในสมัยพญามั่งราช การถอดบทเรียนจากกฎหมาย
ล้านนาโบราณทำให้เราพบว่าล้านนาคืออารยธรรมที่สร้างตนมาจากความ
มีระเบียบ ระเบียบซึ่งนำพาผู้คนหลากหลาย เชื้อสาย ความเชื่อ และวิถีชีวิตให้
สามารถร้อยรวมสมานกัน ได้เป็นแผ่นดินเดียวกัน ซึ่งบทบัญญัติต่างๆเมื่อ
ได้ศึกษาและสังเคราะห์แล้วสามารถแบ่งประเภทของเจตนารมณ์การร่าง
กฎหมายได้ดังนี้

1. กฎหมายเกี่ยวกับการสงคราม เพื่อความมั่นคงเข้มแข็งของ
อาณาจักร
2. กฎหมายปกครอง และการจัดระเบียบสังคม เพื่อความสงบ
เรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน
3. กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว และการทำกิน เพื่อความสมัค
สมานสามัคคีของครอบครัว และวิถีชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแล้วพบว่าสามารถถอดความและ
สังเคราะห์แนวความคิดทางปรัชญาที่ได้ตามผลการวิจัยสามารถเป็น



ต้นแบบในการสะท้อนมุมมองของผู้ร่างกฎหมาย อีกทั้งครอบคลุมเนื้อหา
ที่นักศึกษาในรายวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมาย
หลักควรทราบ ตลอดจนสามารถนำไปต่อยอดบูรณาการในการอธิบาย
ความในชั้นเรียนได้

Abstract

The study of Mangraithammasat to synthesize the spirit of law objective was to study the Mangraithammasat and analyze the spirits within the context of the provisions provided.

The scope of the study included the provision which reflects the social order in the age of King Mangrai. The decoded Lanna law shows the orderly base which was the society was built on. The order of Lanna culture brought people from different lineage, believe and way of life to live together in harmony in the same kingdom. The provisions could be categorized by the purpose of the legislator as follow;

- 1.Law regarding war and forces of the kingdom
- 2.Administration law of social order and public order
- 3.Family and livelihood of citizen's law encouraging the unity of people



The research decoded and analyze the concept and philosophy which will further be used as a coverage of the subject matter within Historical of law class. Moreover, the information collected for this research could be integrated in future class presentation.

1. บทนำ

กฎหมายคือเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกในสังคม การใช้กฎหมายก็เพื่อสร้างสังคมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ที่ใดมีสังคมที่นั่นย่อมมีมนุษย์ และที่แห่งใดมีมนุษย์ที่แห่งนั้นย่อมประกอบไปด้วยความขัดแย้งอยู่เสมอ เนื่องจากลักษณะทางธรรมชาติกำหนดให้มนุษย์มีความหลายทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ตลอดจนมนุษย์นั้นมีพลวัตร (Dynamic) กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวเรื่อยไปตามกระแสแห่งกาลเวลา กฎหมายจึงเป็นสิ่งสำคัญนับแต่ยุคบรรพกาลที่เป็นจุดผลผลิตทางสติปัญญาของมนุษย์ในการเข้ามามีการจัดการภาวะเหล่านี้

ในประเทศไทยมีพัฒนาการทางกฎหมายอย่างช้านาน ซึ่งในอารยธรรมที่น่าสนใจศึกษาให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ทางกฎหมายได้แก่กฎหมายล้านนาโบราณเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาประวัติศาสตร์กฎหมายอันเป็นรากกำเนิดความเป็นไทย และเป็นการค้นหาเจตจำนงอันแท้จริงซึ่งผู้บัญญัติได้สอดแทรกไว้ การค้นหา



เจตนารมณ์ดังกล่าวนี้จะเป็นการเปิดให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ในทุกมิติของบรรพชน ทำให้เข้าใจลึกซึ้งถึงเนื้อหาทางวิชาการมากยิ่งขึ้น

มังรายศาสตร์ คือกฎหมายของพญามังรายผู้สถาปนาอาณาจักร ล้านนา ในการก่อร่างสร้างเมืองนั้นมีการรวบรวมผู้คนและดินแดนผนวก รวมเข้ามาเป็นอันมาก การควบคุมดูแลบ้านเมืองจึงจำเป็นต้องอาศัย บรรทัดฐานอย่างใดอย่างหนึ่งในการให้รางวัลหรือลงโทษอย่างเด็ดขาด รวมทั้งการวางรากฐานของระบบสังคม การทำกิน อาชญากรรม และการทหาร ซึ่งผู้บัญญัติได้รวบรวมเข้าไว้อย่างเป็นระบบในกฎหมายมัง รายศาสตร์

แม้ว่าความยุติธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมจะมีความแตกต่างจากในครั้งอดีต เป็นอันมาก แต่ในเจตนารมณ์หลักของกฎหมายก็มีจุดร่วมเดียวกันคือ ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ

การสังเคราะห์เพื่อค้นหาแนวความคิดรวบยอดอันสูงสุดเป็นสิ่ง ทำทนายสำหรับงานวิชาการด้านนิติศาสตร์เพื่อทำให้ทราบถึงเจตนารมณ์ ของผู้สร้างบทบัญญัติ ว่าต้องการให้บ้านเมืองมีทิศทางและการพัฒนาไป ในแนวใด เนื่องจากรูปร่างลักษณะของบ้านเมืองใดบ้านเมืองหนึ่งย่อม สะท้อนออกมาได้จากระบบกฎหมายของบ้านเมืองนั้นซึ่งแม้จะเป็นเพียง



ช่องทางหนึ่งในมุมมองที่ควรค่าแก่การศึกษา แต่ถือเป็นการเริ่มต้นที่จะพยายามเข้าใจวิถีด้านนาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ในงานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อค้นหากรอบวิธีคิด และเจตจำนงในการบัญญัติกฎหมายล้านนาโบราณ ซึ่งบังคับใช้มากกว่า700ปี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทั้งด้านประวัติศาสตร์กฎหมาย และด้านนิติปรัชญา โดยเฉพาะในสังคมยุค 4.0 ที่จะต้องมีการพัฒนาในทุกมิติ องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และมิติทางภูมิปัญญาของบรรพชนจะมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว สนับสนุนการอยู่อย่างพอเพียงและยั่งยืนในวิถีชุมชนไทย อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิชาการในอนาคต

2. โจทย์การวิจัย

เนื้อหากฎหมายในมั่งราชศาสตร์มีอย่างไร และเจตนารมณ์เบื้องหลังของบทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์เป็นเช่นไร

3. คำถามการวิจัย

ควรตีความบทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์อย่างไร และควรจัดหมวดหมู่ผลลัพธ์ของสิ่งที่ตีความได้อย่างไร



4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 4.1 เพื่อศึกษาบทบาทบัญญัติในมังรายศาสตร์
- 4.2 เพื่อสรุปสังเคราะห์เจตนารมณ์บทบัญญัติในมังรายศาสตร์

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

ศึกษาโดยสังเคราะห์บทบัญญัติมังรายศาสตร์โดยเน้นการตีความ
และจัดหมวดหมู่แนวความคิดตามเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติ

6. ขอบเขตของการวิจัย

6.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเนื้อหาที่ระบุไว้ในมังรายศาสตร์ โดยเฉพาะ ประเด็น
การเมืองการปกครอง(การจัดรูปแบบสังคม ความเชื่อทางศาสนาที่ผนวก
รวมกับข้อกฎหมาย) การศึกสงคราม กฎหมายอาญา (การกระทำผิด และ
การลงโทษ) กฎหมายแพ่ง (ครอบครัว มรดก การค้าขาย การละเมิด
ในทางแพ่ง)

6.2 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา

ตลอดปีงบประมาณ 2560



7. นิยามศัพท์เฉพาะ

มังรายศาสตร์ หมายถึง กฎหมายล้านนาโบราณซึ่งพญามังราย
ปฐมกษัตริย์ได้ทรงบัญญัติขึ้น

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

8.1 ได้ทราบถึงบทบัญญัติในมังรายศาสตร์

8.2 ได้ทราบถึงผลการสรุปสังเคราะห์เจตนารมณ์บทบัญญัติ
ในมังรายศาสตร์

9. หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย สำนักวิชานิติศาสตร์ นักวิชาการ
และประชาชนผู้สนใจ

10. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในอาณาจักรล้านนาเมื่อแรกตั้งนั้นมีความพยายามจัดระเบียบ
สังคมโดยมีเครื่องมือคือกฎหมาย “มังรายศาสตร์” คือกฎหมายที่เป็นจุด
กำเนิดการเข้ามารวมกลุ่มกันของผู้คนหลากหลาย พญามังรายผู้สถาปนา
แว่นแคว้นล้านนาเมื่อปี พ.ศ. 1835 ได้ทรงบัญญัติมังรายศาสตร์ขึ้น เพื่อ



จัดระเบียบบนครล้านนาของพระองค์เมื่อ700กว่าปีมาแล้ว มังรายศาสตร์ หรือ“วินิจัยมังราย” เป็นคำมาจากภาษาบาลีแปลว่าตัดสิน ไตร่ตรอง ใน ที่นี้ก็คือการตัดสินของพระเจ้ามังรายโดยการนำกฎในธรรมศาสตร์ หรือ “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” ของอินเดียมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ ความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมถิ่น

แต่เดิมนั้นยังไม่มีกฎหมายทั่วไปในการใช้ปกครองอาณาจักร เป็นแต่เพียงใช้กฎของชนเผ่าแต่ละเผ่าปกครองกันเอง โดยอิงหลักความ เชื่อและพิธีกรรมนับถือผี จนเมื่อพญามังรายได้บัญญัติกฎหมายขึ้นเพื่อ ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในล้านนาให้อยู่อย่างปกติสุข เนื่องจากการ รวบรวมผู้คน และดินแดนมีความแตกต่างหลากหลายจนจำเป็นจะต้องจัด ระเบียบทางสังคมครั้งยิ่งใหญ่ ดังนั้นมังรายศาสตร์จึงต้องเป็นกฎหมายที่ กล่าวถึงวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างละเอียด

เนื่องจากการเข้าผนวกชนเผ่าต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การปกครองคนกลุ่มใหญ่ที่มีความแตกต่างกันมากอาทิ วิถีชีวิต การนับ ถือศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีซึ่งเป็นรากฐานความเชื่อ ในล้านนา³ เป็นต้น จะต้องมีความเด็ดขาด เข้มงวด จึงต้องมีระบบ กฎหมายที่ชัดเจนเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครอง

³ เวียงเจียงฮาย255เฉลิมฉลอง 750ปีเมืองเชียงรายและ39ปี มรช .มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย , 2554หน้า1.8-9



ในการศึกษาบทกฎหมายกฎหมายที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตชาวล้านนาในมัยราชศาสตร์มีเป็นจำนวนมาก แต่สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ๆได้หลายประเภทและยกตัวอย่างกฎหมายบางข้อดังนี้

1. กฎหมายเกี่ยวกับการสงคราม
2. กฎหมายปกครอง และการจัดระเบียบสังคม
3. กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว และการทำกิน

1. กฎหมายเกี่ยวกับการสงคราม

การสงครามเป็นกิจกรรมหลักเพื่อขยายพระราชอำนาจของกษัตริย์ในสมัยโบราณ การสร้างความมั่นคงและมั่งคั่งของแผ่นดินจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยหลายประการ การทำศึกสงครามก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมให้การแผ่ขยายพระราชอำนาจเป็นไปด้วยความรวดเร็ว นอกจากนี้การศึกสงครามยังเป็นหลักประกันความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองได้ เนื่องจากแม้ว่าอาณาจักรใดมิได้เข้ารุกรานทำสงครามกับบ้านเมืองอื่น แต่ในบางโอกาสก็อาจตกอยู่ในภาวะเป็นผู้ถูกรุกรานได้

กฎหมายกำหนดบรรดาศักดิ์ของทหาร

ในมัยราชศาสตร์ตอนต้นอ้างว่าเพื่อให้ท้าวพญาทั้งหลายผู้ปกครองเมืองสืบไป รู้จักผิดชอบ พญาเมืองจึงบัญญัติมัยราชศาสตร์ไว้ให้ไพร่(บุคคลทั่วไป)สืบคนมีนายสืบผู้หนึ่ง ช่มก่วนผู้หนึ่ง ทำหน้าที่



เป็นผู้ติดต่อ (ล่าม) ป่าวประกาศเรื่องงานการประจํานายสิบทุกคน นายสิบห้าคน ให้มีนายห้าสิบผู้หนึ่ง มีปากขวาและปากซ้ายเป็นผู้ช่วยรวมสองคน นายห้าสิบสองคน ให้มีนายร้อยผู้หนึ่ง นายร้อยสิบคนให้มีเจ้าพันผู้หนึ่ง เจ้าพันสิบคน ให้มีเจ้าหมื่นสิบคน ให้มีเจ้าแสนผู้หนึ่ง ปกครองเมืองเพื่อมิให้ขัดเคืองใจพระเจ้าแผ่นดิน

เป็นการจัดลำดับการปกครองจากยศเล็กไปถึงใหญ่ เป็นการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่บรรดานายทหาร หากเกิดกรณีพิพาท ก็จะจัดการกันได้ตามประเพณีผู้ใหญ่ผู้น้อย

การหนีศึก

ในการรบ ผู้ใดหลบหนีละทิ้งผู้บังคับบัญชา ให้ฆ่าเสีย ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีดังนี้ ไพร่ นายสิบ นายห้าสิบ นายร้อย เจ้าพัน เจ้าแสน และพระยา เมื่อฆ่าแล้ว ให้บริบครบครัวทรัพย์สินทั้งสิ้นเพื่อมิให้ผู้อื่นดูเยี่ยงอย่าง ให้สักหมึกไว้ที่หน้าผากว่า มันผู้นี้เจ้านายไม่รับเลี้ยง เพื่อให้เป็นที่น่าละอายยิ่งนัก ในทำนองเดียวกัน ให้ฆ่าผู้ซึ่งละทิ้งลูกน้องในที่รบ ผู้บังคับบัญชามีลำดับลงมาดังนี้ เจ้าแสน เจ้าหมื่น ล่ามหมื่น เจ้าพัน ล่ามพันและพันน้อย ล่ามบ่าว กว้าน ไพร่ เมื่อฆ่าแล้วให้บริบครอบครัวทรัพย์สินทั้งสิ้น



ข้อความดังนี้มีมาแต่โบราณ ผู้เป็นใหญ่และสัปบุรุษก็ควรพิจารณาว่า ชาติสัตว์ทั้งหลายมียศศักดิ์มากนักยังไม่รักเจ้านายตน จี้อลาดละทิ้งเจ้านายเสียดังนี้ ผู้จี้อลาดอื่น ๆ ก็จะกระทำการอย่างเดียวกันนี้ ให้สักหน้าผากด้วยหมึกแล้วปล่อยเสียเถิด ฉบับวัดเชียงหมั่น อธิบายว่า ทำดังนี้เสียหาย(ร้าย) ยิ่งกว่าตามเสียอีก

อนึ่ง พระยาเจ้าผู้มีธรรมกรุณา ก็ควรพิจารณาถึงคุณความดีของผู้ขลาดนี้ หากทำดีไว้แต่ก่อน ก็ควรตามควร เพราะทุกคนก็ย่อมกลัวตายด้วยกันทั้งสิ้น ควรลงโทษบ้างเพื่อมิให้คนอื่นดูเยี่ยงดูอย่าง แต่ไม่ควรประหารชีวิต เพราะการเกิดเป็นคนนี้ยากนัก

พอสรุปได้ว่า ในการรบบหากผู้ใดหลบหนีละทิ้งผู้บังคับบัญชา ให้ฆ่าเสีย เมื่อฆ่าแล้วให้บริบครอบครัวทรัพย์สินให้สิ้น เพื่อมิให้ผู้อื่นดูเยี่ยงอย่างให้สักหมึกไว้ที่หน้าผาก ว่ามันผู้นี้เจ้านายไม่รับเลี้ยงเพื่อให้เป็นที่น่าละอายยิ่งนัก ในทำนองเดียวกัน ให้ฆ่าผู้ซึ่งละทิ้งลูกน้องในที่รบ เมื่อฆ่าแล้ว ให้บริบเอาครอบครัวทรัพย์สินทั้งสิ้น

จากนั้นมังรายศาสตร์ได้อธิบายเหตุผลว่า ข้อความนี้มีมาแต่โบราณ ผู้เป็นใหญ่และสัปบุรุษก็ควรพิจารณาว่า ชาติสัตว์ทั้งหลายมียศศักดิ์มากนักยังไม่รักเจ้านายตน จี้อลาดละทิ้งเจ้านายเสียดังนี้ ผู้จี้อลาดอื่น ๆ จะกระทำการอย่างเดียวกันนี้



ข้อที่น่าสังเกตคือนอกจากโทษประหารแล้วยังมีการลงโทษด้วยการลักหน้าผากประจาน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้รับความอับอาย และเพื่อประจานมิให้ผู้อื่นกระทำความผิดตามในภายหลัง

คนตายกลางสนามรบ

เจ้าขุนผู้ใดกล้าหาญมากไม่ถอยหนี ได้รับได้ชนได้ฆ่าในที่รบ ตาถูกข้าศึกฆ่าตาย ไม่ควรริบครอบครัวทรัพย์สินเข้าพระคลัง เพราะคนทั้งหลายมาอาสาต่อท้าวพระยา ก็เพื่อจะคุ้มครองลูกเมีย เมื่อตายเพราะรับอาสาเจ้านาย ก็ไม่ควรให้ลูกเมียผู้ตายได้รับทุกข์ ควรปล่อยให้อยู่ตามใจเขา ถ้ามีลูกหลานควรเลี้ยงไว้สืบเชื้อสายต่อไป

2. กฎหมายปกครอง และการจัดระเบียบสังคม

กฎหมายเกี่ยวกับการรับใช้ทางการของไพร่

มาตรา 1 ควรจัดให้ไพร่มีเวรผลัดเปลี่ยนกันมาทำงานหลวงสิบวัน กลับไปสร้างเหมืองฝาย ไร่นาสวนเรือกที่ดิน สิบวัน จัดเช่นนี้ถูกตามทำนองคลองธรรมแต่โบราณ

ข้อความข้างต้นเป็นการจัดระเบียบแรงงานหลวง เพื่อใช้งานแผ่นดิน เนื่องจากพญามังรายมีพระประสงค์ให้ประชาชน(ไพร่) ได้มีส่วนร่วม หรือมีจิตสำนึกร่วมในการสร้างบ้านสร้างเมือง มิได้ปล่อยให้อยู่กันตามใจชอบ เป็นการผูกอำนาจผู้ปกครองไว้กับผู้ถูกปกครองโดยทางอ้อม



ไพร่ที่ขุนไม่ควรรับเป็นข้า

ขุนไม่ควรรับไพร่ 4 ประเภทนี้ไปเป็นข้า คือ 1.ผู้มีหนี้สินมาก ไม่มีทางชำระหนี้ จะหนีไปเป็นข้าขุนเพื่อให้พ้นหนี้ 2.ผู้กำลังจะแพ้ความ 3. ผู้เป็นโจรแย่งชิงฆ่าคนลักข้าวของท่าน 4.ผู้ละทิ้งราชการ

ข้าขอรับมรดก

มาตรา 1 เดิมเป็นไพร่เอาตัวไม่รอดจึงเข้าไปเป็นข้าของขุนท้าวพระยา ต่อมาพ่อแม่พี่น้องผู้เป็นไพร่ตาย โดยไม่ได้สั่งเสียเรื่องมรดกไว้ หากมันจะไปขอรับมรดกเท่าที่สั่งไว้ได้ เพราะว่ามันเอาตัวไม่รอด จะพลอยพาพี่น้องอื่นล่มจมไปด้วย

ข้าพระยาไปอยู่กินกับไพร่

มาตรา 1 ข้าของท้าวพระยาไปอยู่กินกับไพร่ เกิดลูกหญิงลูกชาย จำนวนเท่าใด หากพ่อซึ่งเป็นข้าท้าวพระยาตาย หรือทิ้งลูกเมียไว้ ก็ไม่ควรให้ลูกไปเป็นข้าของท้าวพระยา ควรให้อยู่กับแม่เป็นไพร่เมือง เพราะว่าไพร่เมืองหาได้ยาก

มาตรา 1 ข้าของพระยามาอาศัยอยู่กินกับไพร่ในบ้านเรือนไพร่ มันยังเป็นเจ้าของแผ่นดินอยู่ ให้เมียส่งข้าวห่อเมื่อถึงเวรมาทำงานให้เจ้านายตน เท่านั้นที่ดีพอแล้ว หากข้ามันตายไม่ควรเอาลูกเมียมันมาเป็นข้า โบราณกล่าวว่า ท้าวพระยาครองเมืองได้ก็ด้วยไพร่ และไพร่ก็หายากนักไม่ควรบังคับมาเป็นข้า เพราะเหตุนี้



ลักษณะการปกครองของนายที่ดี และนายที่เลว

มาตรา 1 ขุนในโลกนี้มีสองประเภท คือขุนธรรม และขุนมาร ขุนธรรมมีลักษณะดังนี้ ขุนผู้ใดประกอบด้วยสังกหัตถุสี่ประการ คือ เมตตากรุณาไพร่ไหมไทยไม่บาปบาปไพร่ไหมไทย ราวีทุบตีผูกมัดไพร่ไหมไทย ขุนผู้เป็นเช่นนี้คือขุนธรรม ขุนผู้ใดไม่ประกอบด้วยสังกหัตถุสี่ประการคือ ไม่เมตตากรุณาไพร่ไหมไทยยอมบาปไพร่ไหมไทยตีราวีทุบตีผูกมัดไพร่ไหมไทย ใส่ชื่อความผิดเชือกแล้ววังแก ข่มขืนเอาข้าวของ บังคับลูกหลานไพร่ไปเป็นเมีย หรือข่มขืนเมียไพร่ ขุนเช่นนี้ชื่อว่าขุนมารอยู่ที่ไหนไพร่เมืองฉิบหายที่นั่น คนเช่นนี้ไม่ควรให้เป็นใหญ่ มันเป็นต้นจวนต้นพิษ ถ้ามีหน่อลาก็จะเป็นพิษร้ายแก่บ้านเมือง เจ้าขุนผู้อาสาต่างหุดต่างดาเท้าพระยา ควรทำตามแบบขุนธรรมแล

มาตราข้างต้นเป็นการสั่งสอน และวางระเบียบธรรมเนียมการปกครองแผ่นดิน ซึ่งผู้ปกครองที่ดีจึงเรียกว่า “ขุนธรรม” เป็นการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ปกครองให้อยู่ในธรรม ไม่รังแกเบียดเบียนไพร่ให้ได้ยาก

กฎหมายเกี่ยวกับของตกของหาย

การเก็บของตกของหายในมังรายศาสตร์แบ่งออกเป็น ของตกของหายที่เป็นของไม่มีวิญญาณ เช่น เงิน หรือทอง ผู้เก็บได้ต้องร้องประกาศ ณ ที่เก็บได้ 3 ครั้ง หากไม่มีผู้ใดเห็นหรือได้ยิน ก็ให้บอกเพื่อน



บ้านให้รับทราบไว้ โดยให้นำของที่เก็บได้ไปให้เพื่อนบ้านดูด้วย แล้วจึงเก็บไว้ เมื่อใดก็ตามที่เจ้าของมาถามหา ให้ผู้เก็บได้รับรางวัลเป็นครึ่งหนึ่งของราคาทรัพย์สินที่เก็บได้

ถ้าขณะเก็บของได้ผู้เก็บได้ไม่ได้ตะโกนให้ใครรับทราบไว้ หรือไม่มีใครรู้เห็นเลยผู้เก็บได้นำไปเก็บไว้จนกระทั่งเจ้าของไปทวงถามจึงบอก ให้แบ่งราคาทรัพย์สินออกเป็น 3 ส่วน ให้ผู้เก็บได้ได้รับส่วนแบ่งหนึ่งในสามของราคาทรัพย์สินที่เก็บได้

หากผู้เก็บไว้ไม่ตะโกน และนำมาซ่อนไว้ เมื่อมีผู้มาพบก็ให้คืนแต่ทรัพย์สิน ไม่มีโทษ แต่ไม่ได้ส่วนแบ่งเลย

บทบัญญัติข้างต้นถือว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนมีจิตสำนึก สร้างให้คนสัตย์ซื่อ แม้ว่าขณะเก็บของได้จะไม่พบใคร แต่ก็ให้ตะโกนร้องบอกถึงสามครั้ง อาจเป็นกุศโลบายว่าแม้ผู้ใดไม่รู้เห็นแต่ภูตผี เทวดาฟ้าดิน ณ ที่นั้น และตัวผู้เก็บได้เองรับรู้ และเกิดความละอายต่อบาป หากจะยึดเอาทรัพย์สินนั้นไว้เอง

บทบัญญัติเกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา

กฎหมายอาญาคือกฎหมายที่ว่าด้วยการบัญญัติให้การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างเป็นความผิด และมีโทษ โดยโทษที่จะได้รับตั้งแต่ครั้งโบราณมักจะเป็นในรูปแบบของการบังคับโทษโดย



กระทำการร่างกายของผู้กระทำความผิด ซึ่งมีที่มาจากแนวความคิดการแก้
แค้นทดแทนผู้กระทำให้สาสมกับความผิด

โทษหนัก 3 สถาน

โทษหนักมี 3 สถานคือ

1. ประหารชีวิต

2. ตัดดินตัดมือ

3. เอาไปขายเสียต่างเมือง หรืออีกนัยหนึ่งขับออกจากเมือง

การพิจารณาความให้คู่เหตุ 4 ประการ

การพิจารณาความทั้งปวง ให้คู่เหตุ 4 ประการคือ ให้ดูราคาของ
ว่าถูกหรือแพง วัตถุถ้อยความหนักหรือเบา

1. ให้ดูเวลาที่เสียขาวของไป ถ้าเสียของไปเมื่อราคาถูก ให้ตัดสิน
อย่างของราคาถูก ถ้าเสียของไปเมื่อราคาแพง ให้ตัดสินอย่างของราคา
แพง

2. ให้ดูว่าความที่พิพาทกันนั้น เกิดนานแล้วหรือเพิ่งเกิด เหตุเกิด
กลางคืนหรือกลางวัน เช้าหรือค่ำ

3. สอบสวนดูว่าของราคาถูกหรือราคาแพง

4. ให้ดูว่าของเก่าใหม่ ได้ใช้ไปแล้วเพียงใด ตามคาถาที่มีมาแต่
โบราณว่า วัตถุ กาลัญญ เวสัญญ อัม ปรีโกถัญญัน ตุลยิตฺวา ปัญฐานานิ
ธาเลยฺยตถํ วัจจกฺขิณา



ลักษณะวิวาท (ค่ากันตีกัน)

มาตรา 1 ผู้ไม่มีทรัพย์สินค่าผู้มีทรัพย์สินไม่ 33,000 เบี้ย

มาตรา 1 ผู้ใดค่าคนระดับเดียวกันผู้ไม่มีความผิด ให้ไหม 33,000

เบี้ย

ผู้ใดผู้ใหญ่กว่าต้น ให้ขอมาตามสมควร ให้กราบและยกเท้าขึ้นบนหัวเพื่อถ่ายโทษ หากไม่ยอมขอขมา ให้เขียน 7 ทีหรือ 15 ที แล้วปล่อยไป(ปล่อยเสีย = ไล่จากบ้าน) เพื่อมิให้คนเอาเป็นเยี่ยงอย่างดูหมิ่นกัน

ผู้ใดกันและขู่ว่าจะฆ่า แต่ไม่มีอาวุธ ลูกขึ้น ไปแต่มีคนห้ามก็ดี ไม่มีคนห้ามก็ดี ไม่ไป แต่มีคนไปบอกก็ดี ให้ไหม 33,000 เบี้ย

กฎหมายนั้นจะฆ่าให้รู้กันต่อหน้า พิจารณาให้ไหม 100 บาทเงิน หากกฎหมายนั้นจะฆ่ากันลับหลัง แต่มีผู้ไปบอก พิจารณาให้ไหม 52 บาทเงิน

พิธีกรธกันมาก่อน ข้างหนึ่งชวนคนร้ายไปว่าจะฆ่า แต่ไม่ได้ฆ่า มีผู้บอกให้ทราบ ถือเสมือนฆ่าแต่ไม่ตาย (พยายามฆ่าคนตาย) ให้ไหม 606 บาทเงิน (ที่ถูก 660 บาทเงิน)

มาตรา 1 คนสองคนต่อสู้กัน ผู้ลงมือก่อนตีท่านไม่แตกเลือดไม่ตก คนหลังนี้ตีตอบได้จนคนแรกเลือดตก ให้ลงโทษเท่ากัน ผิดหัวแตกทั้งคู่ ให้ผู้ลงมือก่อนใช้เบี้ย 55,000 เบี้ย



มาตรา 1 ผู้ลงมือตีท่านก่อนให้หัวแตก ต้องไหมหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นเบี้ย หรือ 100 บาทเงินตรา

มาตรา 1 ท่านตีมันด้วยมือหัวไม่แตก มันกลับใช้ไม้ตะพด(ค้อน) ตีตอบท่านหัวแตก ให้ไหม 110,000 เบี้ย

มาตรา 1 ท่านใช้ไม้ตะพดตีหัวมันแตกหรือไม่แตกก็ดี มันกลับใช้ดาบฟันท่านตายก็ดี ไม่ตายก็ดี ก็ให้ตัดสินตามกรณีตาย ที่ไม่ตาย และที่บาดเจ็บนั้นเถิด

มาตรา 1 ผู้ใดถือไม้ตะพดไปตีท่านถึงบ้าน(ไปชูตีท่าน) เข้าบ้านใช้ไม้ตะพดตีตาย ถือเป็นเล็กแล้วกันอย่าว่าอะไรแก่เจ้าที่ แต่ถ้าเจ้าที่ใช้หอกดาบหน้าไม้กงธนูยิงฟันแทงตาย หรือไม้ตายก็ดี ให้เจ้าที่ชดใช้ค่าตามกรณีตาย ไม่ตาย เสียและไม่เสียอวัยวะตามบาดเจ็บเล็กน้อย หากตายก็ให้ไหมตามกรณีตายเถิด

มาตรา 1 มันไปตีท่านถึงบ้านให้เจ้าที่บาดเจ็บให้ไหมตามลักษณะบาดเจ็บ

โบราณ กล่าวไว้ว่า ท่านค่าให้ค่าตอบ ท่านตีให้ตีตอบ ท่านใช้มือตีให้ใช้มือตีตอบท่านใช้ไม้ตีให้ใช้ไม้ตีตอบ ท่านถือดาบให้ถือดาบตอบ ท่านถือหอกให้ถือหอกตอบ ผู้ใดกระทำเช่นนี้ เรียกว่าไม่ผิดอาญาเมืองแล



พิสองสหยาตักัน ฝ่ายโคบาดเจ็บ ฝ่ายโคตายก็ดีถือว่าทั้งสองส
หาว(=สามหาว? อุกอาจ)พอกันโบราณท่านไม่ปรับไหม เหตุมีคาถา
กล่าวมาแต่โบราณดังนี้ สุรทโท อวิจโร สดทตโธ จรมร อุปคณตวา
เคหสามิ ฆาเจตวา อโทสยิ

มาตรา 1 ผู้ใดฆ่าผู้ไม่มีความผิดตาย ให้ไหมเท่ากับ 4 คน ตีราคา
คนละ 330 เงิน

พิฆ่าแล้วไม่ตายเป็นแต่เสียอวัยวะ ให้ใช้ 3 คนคิดเป็นเงิน 990
เงิน พิฆ่าไม่ตายแต่บาดเจ็บมากน้อยก็ดี ให้ใช้ 2 คนคิดเป็นเงิน 660 เงิน

มาตรา 1 หากถอดดาบไล่ฟันแต่ไม่ถูก ให้ไหม 330 เงิน

ผิดถอดดาบว่าจะฟันแต่ไม่ทันได้ไล่ฟัน ไหม 220 เงิน

ผิดถอดดาบว่าจะฟัน แต่ยังไม่ได้ถอดดาบจากฝัก ให้ไหม 100 บาท
เงิน

ผิดถอดดาบอยู่กับที่มันว่าจะฟันท่าน ให้ไหม 5 บาท เพื่องเงิน

ลักษณะลักทรัพย์และลักพา

ลักนกดีราคาตัวละ 500 เบี้ย ไหม 9 เท่า ลักไก่ตีราคาตัวละ 1,000
เบี้ย ไหม 9 เท่า พิเป็นไก่มีราคาแพง ให้ผู้ลักใช้ค่าตามราคาที่เจ้าของซื้อ
มาแล้ว ให้ไหมอีก 8 ตัวๆ ละ 1,000 เบี้ย มิมิไขไก่ต่อไก่ชนตีราคาตัวละ
พันเบี้ยใช้ 9 ตัว ถ้าเป็นไก่แจ้ ตีราคาตัวละ 5,000 เบี้ยให้ 9 ตัว ถ้าเป็นไก่
ต่อไก่ชนตีราคาตัวละ 22 เงิน (ฉบับเสนาให้คิดผิดเป็น 220 เงิน) ให้ 5 เท่า



พิเป็นไก่ล่ำหมื่นน้อยเจ้าพันพวงเล่นไก่ ตีราคาตัวละบาทเงินใช้ 9 ตัว พิเป็นไก่ขอเจ้าแสนตีราคาตัวละ 50 เงินใช้ 4 เท่า ตีราคาแพงถึง 100 เงิน ใช้ 3 เท่า ตีราคาแพงถึง 200 เงินใช้ 2 เท่า

พิลักเปิดตีราคาตัวละ 1,500 เบี้ย ใช้ 9 เท่าลักห่านตีราคาตัวละ 3,000 เบี้ย พิลักหมาไล่สัตว์หมาดี ให้ใช้ค่าหมานั้นแล้วไหมอีก 8 ตัว พิเป็นหมาพรานตีราคาตัวละ 20 เงินใช้ 9 เท่าพิเป็นมาดีแท้ไล่ต่อตัวได้ ตัวโคอันพระยาให้ดูแล ให้ตีราคาตัวละ 100 เงินใช้ 3 ตัว ถ้าราคาถึง 150 เงิน ให้ใช้ 3 ตัว ถ้าเจ็ญใจ ให้ตัดสินเป็น 3 สถาน (ถาน) ลักหมูตีราคาตัวละ 10,000 เบี้ยใช้ 9 เท่า ราคาของ 10,000 เบี้ยลงมาให้ใช้ 9 เท่า ถ้าเกิด 10,000 เบี้ยขึ้นไปให้ใช้ 4 เท่า หมูตัวผู้ก็ดี ตัวเมียก็ดี ตีราคาตัวละ 10,000 เบี้ยไหม 9 เท่า ถ้ามีลูกอยู่ในท้องคิดให้ตัวละ 11,000 เบี้ย (คงจะรวมราคาแม่และลูกเข้าด้วยกัน)

ลักจั่วถุน(เถื่อน?)ตัวถึก(กำลังหนุ่ม)ตีราคาตัวละ 110 เงินใช้ 4 ตัว พิเป็นจั่วมีราคาแพง ให้ใช้ค่าตามราคาซื้อก่อนแล้วไหมอีก 3 ตัวเป็นเงิน 330 เงินพิลักจั่วตัวเมียตีราคาตัวละ 52 เงินไหม 4 เท่า พิลักจั่วตัวสือ (ตัวยังไม่มีท้อง) ตีราคาตัวละ 22 เงินใช้ 4 เท่า

มาตรา 1 ลักควายถุนตัวถึกหรือตัวสือ(ยังไม่มีท้อง)ตีราคา 110 เงิน พิลูกในท้อง ตีราคาลูก 10 เงิน ต้องใช้ 4 เท่า หากเป็นควายมีราคาสูง ให้ใช้ค่านันก่อนแล้วจึงไหม 3 ตัวคือ 330 เงิน



การลักจ้วงควายนี้ แม้จะฆ่าผู้ลักตาย ก็ยังเอาทรัพย์สินสมบัติของมัน
ได้อีก โดยแบ่งสมบัติใช้เป็นสินใช้แล้วให้เป็นสมบัติของไพร่บ้าง

พิลักจ้วงควายท่านมาฆ่ากิน พี่น้องเพื่อนบ้านไม่ทราบและมาร่วม
กินด้วยให้ใหม่ 110 เงิน

พี่ข้าของท่าไปลัก(จ้วงควาย) มา ถ้ามีข้าวของอยู่ ให้เอาข้าวของนั้น
ใช้เป็นสินใช้ เหลือเท่าใดให้เจ้านายชำนันไว้

พี่ข้าไปลัก(จ้วงควาย) มา เจ้านายไม่ทราบและมาร่วมกินด้วย ให้
ใหม่ 110 เงิน พิเอาแกลงไปให้ผู้อื่นกินให้ใหม่ถ้วยละ 110 เงิน เพราะว่า
มันไม่พิจารณาดูให้ดี พิผู้ใดไม่ทราบและไปร่วมกิน เห็นชากน่าสงสัยให้
บอกเจ้าขุนให้ทราบจึงจะพ้นผิด

ลักม้าตีราคาตัวละ 330 เงิน ให้ใหม่ 4 ตัวเป็นเงิน 1,320 เงิน พิ(ม้าตัว
นั้น) ไม่หายไปให้ใหม่ 3 ตัวเป็น 990 เงิน พิหายไปต้องใช้แทนอีกตัวหนึ่ง
รวมเป็น 1,320 เงิน

ลักช้างตีราคาตัวละ 3,300 เงิน ให้ใหม่ 3 ตัวเป็น 9,900 เงิน พิ(ช้างตัว
นั้น)หายไปให้ใช้แทนอีกตัวหนึ่งรวมเป็น 13,200 เงิน

ลักคนคนหนึ่ง ให้ใช้ 3 คน หาก(คนเดิม)หายไป ให้ใช้แทนอีกคน
หนึ่ง รวมเป็น 4 คน เป็นเงิน 1,320 เงิน



นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมให้คนในชุมชน รู้จักความสามัคคีและเป็นหูเป็นตาให้แก่กันและกันเพื่อป้องกันเหตุร้าย และลดอาชญากรรมอย่างเรียบง่ายแต่มีประสิทธิภาพ เป็นการดูแลตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจจากทางการ

โจรมาพักอยู่(จอด) ที่เรือน เจ้าเรือนก็รู้ว่าเป็นโจร แต่ยอมให้มา พักอยู่ ให้ไหม330เงิน ผิไม่รู้ว่าเป็นโจรและยอมให้พักอยู่ ให้ไหม110เงิน

มาตรา 1 ไม่มีเหตุไม่มีงาน หากตึกกลอง (ที่อวงกลองเป่ากลอง) ให้ไหม 330เงิน ผิดคนปล้นฆ่าฟันกันขโมยกัน เป็นขู่เมียกัน(มักเมีย) ฆ่า กันตาย ได้ยินเสียงกลองไม่วิ่งไปช่วย ให้ไหม110เงิน

มาตรา 1 พี่น้องมาเยี่ยมกันกินเหล้าเมา ให้เจ้าเรือนไปส่ง หากไม่ ไปส่งและไม่ให้อนค้ำ ญาคินนั้นกลับไปถูกฆ่าตายระหว่างทาง ให้ เจ้าของเหล้าชดใช้เงิน110เงิน ผิเจ้าเหล้าบอกให้อนค้ำ แต่ไม่ขอมนอน ใ้บอกเพื่อนบ้านให้เป็นพยาน ถ้ามั่นไปถูกฆ่าตายระหว่างทางก็เลิกแล้ว กันไป อย่าว่าอะไรแก่เจ้าเหล้า

ผิเจ้าเหล้าไปส่งผู้เมาถึงเรือน เจ้าเรือนผู้เมาไม่บอกให้อนค้ำ เจ้าเหล้ามาถูกฆ่าตายกลางทางให้ผู้เมาชดใช้ค่ามัน110เงิน ผิผู้เมาบอกให้ นอนค้ำแล้วไม่ขอมนอนมาถูกฆ่าตายกลางทางอย่าว่าอะไรแก่ผู้เมา

มาตรา 1 เจ้าเรือนไม่ได้เรียกร้อง แต่ไปกินเหล้าที่เรือนท่านเองก็ ดี หรือเจ้าเรือนเชิญท่านมากินเหล้าก็ดี ช่วยทำงานแล้วเลี้ยงเหล้ากันก็ดี



ตกลงบอกให้คนอื่นค้างถ้าไม่ยอมนอน ก็ต้องไปส่ง หากไม่ไปส่งเพื่อถูกฆ่าตาย ให้ใช้ค่า330เงิน

ผีไปส่งถึงเรือน แล้วผู้เฒ่าไม่บังคับให้คนอื่นค้าง หรือบอกแล้วแต่ไม่ยอมนอนก็ดี ผู้เลี้ยงเหล้ากลับมาถูกฆ่าตายกลางทาง อย่างอะไรแก่ผู้เฒ่า เพราะเมื่อมันหาเพื่อนมากินเหล้า มันก็ต้องไปส่งเพื่อนอยู่เอง ไม่ตำหนิผู้เฒ่าเพราะเหตุนี้

มาตรา 1 คนมากินเหล้าในเรือนท่านจนถึงค่ามากก็เป็นความผิดของเจ้าเหล้า ผีเจ้าเหล้าไม่พาไปส่งบ้าน ท่านฆ่ามันตาย ให้เจ้าเหล้าชดใช้ค่า330เงิน ผีเชิญใจให้ใช้220เงิน การกินเหล้าถ้ากินแต่เวลากลางวัน ก็ไม่มีความผิดแก่เจ้าเหล้าแล

3. กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและการทำกิน

สังคมล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรมและพึ่งพาปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานได้แก่ที่นาป่าไร่ โค กระบือ และสัตว์พาหนะต่างๆเป็นจักรสำคัญในการสร้างบ้านแปงเมือง

1. กรณีที่บิดาเป็นข้าทาสท้าวพญา มารดาเป็นสามัญชน มีบุตรภักคนก็ดี เมื่อบิดาทอดทิ้งครอบครัวไป จะยังมีชีวิตอยู่ก็ดี หรือตายไปก็ดี ให้บุตรตกอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของมารดา ความว่า

อนึ่ง ข้าของท้าวพญาไปอยู่กินกับไพร่ มีลูกหญิงชายเท่าใดก็ดี หากพ่อหนีจากลูกเมีย ข้าผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ก็ดี ตายก็ดี ไม่ควรให้ลูกตกเป็น



ข้าท้าวพญาให้ไว้กับแม่ทั้งสี่ เห็นว่าไพร่เมืองหาได้ยาก ฯ [ข้า-ทาส, บ่าวไพร่, ท้าวพญา-ผู้เป็นใหญ่, ไพร่, ไพร่เมือง-ชาวเมือง, ราษฎร, สามัญชน]

2. กรณีที่บิดามารดาเป็นข้าของท่าน บุตรย่อมตกเป็นข้าทาสด้วย เมื่อบุตรจะบวชหากท้าวพญาไม่อนุญาต ห้ามไม่ให้ภิกษุบวชให้ และถ้ามารดาเป็นสามัญชนบุตรต้องอยู่ในความปกครองของมารดา ไม่ต้องตกเป็นข้าทาสเช่นบิดา และก็ห้ามไม่ให้พระภิกษุบวชให้เช่นกัน

3. กรณี เมื่อบิดามารดาตาย โดยมีพินัยกรรม หรือสั่งเสียไว้ ให้แบ่งตามพินัยกรรมนั้น หากไม่ได้สั่งเสียไว้ก็ให้แบ่งตามสมควร ความว่า หนึ่ง มีลูกหญิงชายหลายคน พ่อแม่ตาย ไม่รู้ว่าจะแบ่งปันข้าวของกัน หากพ่อแม่สั่งเสียไว้ มีพยานรู้เห็นก็ให้ทำตามคำสั่งเสียดังที่พยานรู้ทุกอย่าง ลูกคนใดอยู่เลี้ยงดูพ่อแม่อยู่ ลูกคนใดถือว่าพ่อแม่เป็นศัตรูหรือว่าไม่เป็นศัตรู ลูกคนใดที่พ่อแม่ขายหรือไม่ได้ขายไป คนใดมีคุณหรือไม่มีคุณ ก็ให้แบ่งปันกันตามสมควร ฯ⁴

4. บุตรหญิงและบุตรชายมีสิทธิในมรดกทัดเทียมกัน ความว่า
คหปติ ดูกราคหบดี อันว่าลูกหญิงลูกชายก็ดีแห่งพ่อแม่ก็หาล้าง
สืบเชื้อชาติแทนพ่อแม่แท้ ลูกหญิงก็ควรแทนเรือนพ่อแม่ท่านว่าอัน ฯ⁵

⁴ มังรายศาสตร์ฉบับวัดแม่คือ

⁵ กฎหมายโบราณฉบับวัดกาสา



5. กรณีที่เป็นบุตรบุญธรรมก็ควรแบ่งปันมรดกให้ครึ่งส่วน
ความว่า

อนึ่ง เมื่อพ่อแม่เขายังมีชีวิต เอาลูกเขามาเลี้ยงเป็นลูกควรแบ่งให้
ครึ่งส่วนฯ

6. กรณีที่มีบุตรกับภริยาหลวงและภริยาน้อย บุตรควรได้รับ
มรดกเท่ากันและกรณีที่มารดามีสามีใหม่ ให้แบ่งมรดกให้แก่บุตรที่เกิด
กับสามีใหม่และสามีเก่าเท่ากัน และถ้าหากมารดาไม่มีบุตรกับสามีใหม่
มารดาตายให้แบ่งทรัพย์สินออกเป็น 2 ส่วน ให้บุตรสามีเก่าครึ่งหนึ่ง สามี
ใหม่ครึ่งหนึ่ง และถ้าสามีใหม่ทอดทิ้งไป ให้นำส่วนของสามีใหม่
ครึ่งหนึ่งแบ่งให้กับบุตรที่เกิดกับสามีเก่า และมารดามีสามีใหม่ มีบุตรที่
เกิดจากสามีใหม่มาอยู่ด้วยและมีบุตรกับสามีใหม่ เมื่อบิดา(พ่อเลี้ยง) และ
มารดาตายให้แบ่งมรดกแก่ลูกทั้งที่เกิดกับสามีใหม่และสามีเก่าฝ่ายละกึ่ง
หนึ่ง ความว่า

อนึ่ง หากว่าลูกเมียหลวงก็ดี ลูกเมียน้อยก็ดี มีชาติกำเนิดเสมอกัน
ควรได้รับส่วนแบ่งเท่ากันฯ

7.กรณีทพตีบุตรหลานตนเจตนาจะให้ตาย ให้ปรับไหมเข้าคลัง
หลวง หากไม่เจตนาไม่ถือว่ามีความผิด ความว่า



อนึ่ง ผู้ใดตีข้าตีลูกตีหลาน มันก็ตีใส่ใจหือตาย หือไหมมัน เอาค่าใส่ราชโกฏฐ์ ฝึว่าบ่ใส่ใจหือตาย มันหากตาย ก็แล้ว อย่าว่าสังฯ (ธรรมศาสตร์หลวงฉบับวัดล้อมแรด)

8. กรณีรับดูแลบุตรผู้อื่น ไม่ระวังปล่อยให้ตกน้ำตาย หรือสัตว์ทำร้ายต้องชดใช้ ความว่า

อนึ่ง ท่านฝากลูกไว้ด้วยตน มันปรักษาหือดี หือตกน้ำตายก็ดี ช้างม้าวัวควายฆ่าตายก็ดี หือใช้ลูกท่านเทอะฯ (ธรรมศาสตร์หลวงฉบับวัดล้อมแรด)

ในเรื่องลักษณะการทำมาหากินในสมัยล้านนาโบราณมักจะพึ่งพาการเพาะปลูกเป็นหลัก และเนื่องจากความสำคัญนี้เองจึงถือว่าที่นา ที่ไร่ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีควรที่จะทำละเมิด หากผู้ใดทำละเมิดต่อที่นากล้าพันธุ์จะต้องได้รับผลทางกฎหมาย หากผู้ใดขยันขันแข็งในการบุกเบิกที่ดินก็ควรส่งเสริม หากทำการเกียจคร้านก็ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง

ผู้ใดลักกล้าข้าวท่าน ติราคากำมือละ 1เงิน ให้ชดใช้ทุกกำมืออย่าไหมเลย เรื่องลักข้าวนี้ นับว่าแตกต่างกับลักทรัพย์อื่น ผู้ใดเกี่ยวต้นข้าว ฟันต้นข้าวท่านทิ้งให้ติราคากอละ 2เงิน คิดทุกกอแต่อย่าไหม

ผิดกรวางข้าวท่านให้ติราคารวงละเฟื้องเงินคิดทุกรวงแต่อย่าไหม ผู้ใดเผาฟ่อนข้าวท่านเสียหายให้ติราคาข้าวฟ่อนละ 2เงิน คิดทุกฟ่อน แต่



อย่าใหม่ ผู้ใดลักข้าวเป็นเมล็ดท่านให้ตีราคาหาบละ2เงินใหม่4เท่า ลัก
ฟางที่ท่านมัดกองเข้าไว้ให้ตีราคามัดละเพื่องเงินให้ใช้9เท่า

ผู้ใดห้ามสพลงในนาท่านระหว่างเวลาหว่านกล้าไปจนถึงเวลาจะ
เกี่ยวข้าวให้มอบข้านั้นให้แก่เจ้าของสพแล้วให้เจ้าของสพชดใช้ข้านั้น
และให้จัดเครื่องขอมมาเจ้าของนา ประกอบด้วยเหล้า2ไห ไก่2คู่ เทียน4
เล่ม ข้าวตอกดอกไม้มิห้ามสพลงในนาข้าวแรกก็ให้มอบข้านั้นไว้แก่
เจ้าของสพ ให้เจ้าของสพชดใช้ข้าวไร่นั้น2เท่า แล้วให้หาหมูตัวหนึ่ง
ขนาดดินเต็มกำมือ เหล้า2ไห ไก่2คู่ เทียน4เล่ม ข้าวตอกดอกไม้มอบให้
เจ้าของนาบูชาเสื่อนาขวัญข้าว ผู้ใดเอาฝัดบิ (คงหมายถึงสพที่ตายใหม่ๆ)
มาฝังมาทิ้งลงในนาที่ยังให้ผลทุกปี ก็ให้เจ้าของสพนั้นเผาเสีย แล้วให้หา
เหล้า2ไห ไก่2คู่ ข้าวตอกดอกไม้มอบมาเจ้าของนา ผู้ใดเอาสพมาเผาที่นา
ท่านให้มันเผาเสียให้สิ้นซากแล้วให้หาเหล้า2ไห ไก่2คู่ เทียน2เล่ม
ข้าวตอกดอกไม้มอบมาเจ้าของนาเถิด

ผู้ใดทำลายแทนาท่าน (แต่=แยก จากฝ่ายเข้าคลองหรือเหมือง=คู
หรือคันคู) ผิเท่าใหญ่ ให้ใหม่52เงิน ผิเท่าเล็ก ให้ใหม่11เงิน

ผู้ใดขี้ใส่ข้าวแรกท่านตั้งแต่ตอนหว่านกล้าไปจนถึงตอนจะย้าย
ปลูกเก็บเกี่ยว ให้มันหาเหล้า2ไห ไก่2คู่ เทียน2เล่ม ข้าวตอกดอกไม้มอบมา
บูชาขวัญข้าวและเสื่อนา ผิเพียงแต่เกี่ยวไม่ได้ขี้ ให้มันหาไก่คู่หนึ่งเหล้าขวด
หนึ่ง(ฟางหนึ่ง) เทียนคู่หนึ่ง ข้าวตอกดอกไม้มอบมาบูชาเสื่อนา ถ้าถึงตอนเกี่ยว



ข้าวแล้วอย่าทำอะไรเกิดผู้ใดซื้อข้าวใส่ฟ่อนข้าวท่าน(เฟ่าข้าว) ให้หาเหล้า2
ไห ไก่2คู่ข้าวตอกคอกไม้ ไม้บูชาเสื่อนาขวัญข้าวส่วนที่ออกอาจซื้อใส่ข้าว ให้
ใหม่110เงินเพราะว่าข้าวเป็นของวิเศษเลี้ยงชีวิตคนทั้งหลาย

ผู้ใดซื้อใส่ไรท่านในระหว่างเอน้ำเข้าไรจนกระทั่งถึงตอนเก็บ
เกี่ยวข้าวแล้ว(แรกแต่น้ำไรแล้วต่อทำเอาข้าวแล้ว) ให้มันหาเหล้าไห ไก่
คู่ข้าวตอกคอกไม้ เพื่อให้เจ้าของไร่บูชาเสื่อไร

ผีเยียวใส่ไรท่าน เยียวรดของปลูกในไรให้หักตดเสีย แล้วให้มัน
ชดใช้ตามราคาของนั้น ไม่ต้องไหม แล้วให้หาเหล้าไห ไก่คู่ข้าวตอก
คอกไม้บูชาเสื่อไรเกิด

มาตรา 1 จัวควายกินข้าวสวนก็ดี ให้เจ้าของข้าวสวนจับผูกไว้
แล้วบอกเจ้าของจัวควายให้มาเอากลับไป หากไม่มาเอา ตายเป็นอย่างไร
อย่าทำอะไรกับเจ้าสวนเจ้านา ผีเจ้าสวนเจ้านาไม่ไปบอกเจ้าของจัวควาย
สัตว์นั้นตายให้เจ้าสวนเจ้านาชดใช้ค่าสัตว์เต็มค่า แล้วให้เจ้าของจัวควาย
ชดใช้ค่าปลูกของชาอันเสียหายนั้น ผีเจ้าสวนเจ้านาฟันแทงสัตว์ตายยังที่
นั้นให้ชดใช้ค่าสัตว์เต็มค่า ผีสัตว์ไม่ตาย ให้ปฏิบัติตามใจเจ้าของจัวควาย
ถ้าไม่อยากเอาสัตว์นั้นกลับไป ก็ให้ตีราคาสัตว์ให้เจ้าสวนเจ้านาชดใช้
และมอบสัตว์ไว้ให้เจ้าสวนเจ้านาใช้ ถ้าเจ้าของจัวควายต้องการสัตว์นั้น
คืน ให้เจ้าสวนเจ้านารักษาให้หาย ถ้าเจ้าของมาถามหาสัตว์ เจ้าสวนเจ้านา



ไม่บอกความจริง กลับอำไว้ ให้โหมมันเท่าราคาสัตว์ ถ้ามั่นขายสัตว์นั้น
ไป ถือว่ามันลักทรัพย์ให้โหม 4 เท่า

มาตรา 1 เปิดไก่หมูหมากินข้าวนา ข้าวสวนท่านก็ดี ให้บอก
กล่าวเจ้าของสัตว์ให้ผูกขังไว้ ถ้าบอก 2 ครั้ง 3 ครั้ง ยังไม่ผูกขังไว้ ถ้าเจ้า
สวนตีสัตว์ตาย ให้เจ้าของสัตว์และเจ้าสวนกินสัตว์นั้นคนละครั้ง ผิดไม่ได้
บอกกล่าวให้เจ้าของสัตว์ผูกขังสัตว์ไว้ เจ้านาเจ้าสวนตีสัตว์ท่านตายก่อน
แล้วจึงไปบอกท่าน ให้เจ้าสวนใช้ค่าสัตว์นั้นเต็มค่า แล้วมอบสัตว์ที่ตาย
ไว้ให้มัน ผิดเจ้าสวนเจ้านาตีสัตว์ท่านตายไม่บอกให้ท่านทราบแล้วเอาสัตว์
นั้นไปกินเสีย จักก้วย? ถือว่ามันลักทรัพย์ ให้โหมตามประเพณี

11. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเอกสาร

โดยสังเคราะห์แนวความคิดด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญาแนว
สำนักหลักทั้งฝ่ายตะวันออก และตะวันตก เกี่ยวกับบทบัญญัติมั่งราย
ศาสตร์อย่างเป็นระบบผ่านระเบียบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary
Research) อาทิ เอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย เว็บไซต์ หรือเนื้อหาที่มี
ผู้เรียบเรียงไว้ โดยเน้นการตีความเพื่อให้ทราบถึงเจตนารมณ์ในมั่งราย
ศาสตร์ แล้วนำมาจัดทำแผนที่ความคิดหรือตารางอย่างเป็นระบบ



การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยการตีความและเรียบเรียงตรวจสอบกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การตรวจสอบความถูกต้องระหว่างเนื้อหา และแผนที่ความคิดเพื่อให้เกิดความสอดคล้องต้องกันในเนื้อหาสาระตรงตามฐานแห่งทฤษฎี วิเคราะห์โดยเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอแผนที่ความคิดหรือตารางที่สมบูรณ์แบบ

12. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ตำรา และงานที่เกี่ยวข้องจากนั้นได้นำมาสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบร่วมกับ สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์เพื่อเป็นภาพสะท้อนเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติซึ่งใช้เป็นหลักในการวางแนวทางการบัญญัติกฎหมาย ดังนี้

Savigny เสนอว่า “ในการบัญญัติกฎหมาย ต้องศึกษาถึงจารีตประเพณีของชนชาติก่อน”

จากการสังเคราะห์บทบัญญัติในมั่งรายศาสตร์แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อความแนวคิดปรัชญาสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์จะพบว่า ผู้ปกครองได้บัญญัติกฎหมายขึ้นเนื่องจากมีเจตนารมณ์ที่จะผนวกความเป็นชนชาติของตนให้มีความปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้ง



เชิดชูวิถีประชาที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายใต้การจัดระเบียบ
“บ้านเมืองใหม่” ให้เป็นเอกภาพสร้างอำนาจต่อรองระหว่างรัฐในสมัย
นั้นได้

จากการสังเคราะห์ ถอดบทเรียนมั่งราชศาสตร์ผ่านการตีความตัว
บทกฎหมาย สามารถสรุปผลการวิจัยในเบื้องต้นได้ว่า มั่งราชศาสตร์
สะท้อนอัตลักษณ์ของบทบัญญัติให้ภาพสังคมล้านนาในสามมิติใหญ่ๆ
พอสรุปได้ดังนี้

1. กฎหมายเกี่ยวกับการสงคราม
2. กฎหมายปกครอง และการจัดระเบียบสังคม
3. กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว และการทำกิน

1. กฎหมายเกี่ยวกับการสงคราม

การทำศึกสงครามกับอาณาจักรต่างๆถือเป็นภารกิจหลักในรัช
สมัยพญามังราย การรบพุ่งเพื่อยึดครองอาณาเขตที่ดี การต่อสู้เพื่อป้องกัน
บ้านเมืองของตนก็ดี ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกำลังกายและกำลังใจของปวง
ชน จากการสังเคราะห์บทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์พบว่าหลักการทำศึก
สงครามในครั้งโบราณนอกจากปัจจัยด้านกำลังคนแล้ว ระเบียบวินัยของ
กำลังพลและกองทัพเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ ในหลายๆมาตรการมีการกล่าวถึง
การจัดระเบียบกำลังพล การสับเปลี่ยนเวรของไพร่เพื่อรับใช้ภาครัฐอย่าง



เป็นระบบระเบียบ ทั้งแบ่งแยกให้เห็นถึงลักษณะของนายและข้าที่ดี การ
ให้น่าเห็นใจรางวัลและการลงโทษสำหรับการทำศึก

2. กฎหมายปกครอง และการจัดระเบียบสังคม

เนื่องจากสภาพสังคมของล้านนาประกอบไปด้วยผู้คนหลายเชื้อ
ชาติเข้ามารวมกัน โดยเฉพาะในสมัยของพญามังรายซึ่งเน้นการรวมผู้คน
เข้ามาเป็นอาณาจักรเดียวกันตลอดรัชสมัยของพระองค์ จึงเป็นธรรมดาที่
จะเกิดปัญหาที่เกิดจากการรวมชนชาติจากอาณาจักรแคว้นต่างๆเข้า
มารวมไว้ในอาณาจักรเดียวกัน จากการถอดบทเรียนจากมังรายศาสตร์
สามารถที่จะสังเคราะห์เจตนารมณ์ของพญามังรายในการบัญญัติ
กฎหมายได้ว่าการจัดรูปแบบระเบียบสังคมเน้นระบบอุปถัมภ์โดยให้ไพร่
ฟั่งฟิงเจ้า ทั้งนี้สามารถสรุปทบทวนบัญญัติที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

มาตรา 1 ควรจัดให้ไพร่มีเวรพลัดเปลี่ยนกันมาทำงานหลวงสิบ
วัน กลับไปสร้างเหมืองฝาย ไร่นาสวนเรือนที่ดิน สิบวัน จัดเช่นนี้ถูกตาม
ทำนองคลองธรรมแต่โบราณ

ข้อความข้างต้นเป็นการจัดระเบียบแรงงานหลวงเพื่อใช้งาน
แผ่นดิน เนื่องจากพญามังรายมีพระประสงค์ให้ประชาชน(ไพร่) ได้มี
ส่วนร่วม หรือมีจิตสำนึกร่วมในการสร้างบ้านสร้างเมือง มิได้ปล่อยให้อยู่
กันตามใจชอบ เป็นการผูกอำนาจผู้ปกครองไว้กับผู้ถูกปกครองโดย



ทางอ้อม อย่างไรก็ตามการเลือกผู้เข้าสังกัดขุนในสมัยมังรายมีวิธีคัดเลือกเพื่อให้ได้แรงงานคุณภาพมากที่สุดโดยมีหลักเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

ไพร่ที่ขุนไม่ควรรับเป็นข้าขุนไม่ควรรับไพร่ 4 ประเภทนี้ไปเป็นข้า คือ 1.ผู้มีหนี้สินมาก ไม่มีทางชำระหนี้ จะหนีไปเป็นข้าขุนเพื่อให้พ้นหนี้ 2.ผู้กำลังจะแพ้ความ 3.ผู้เป็นโจรแย่งชิงฆ่าคนลักข้าวของท่าน 4.ผู้ละทิ้งราชการ

3. กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว และการทำกิน

จากการสังเคราะห์พบว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมแบบครอบครัวใหญ่ที่มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างญาติพี่น้อง และเช่นเดียวกันกับอารยธรรมอื่นๆในสมัยโบราณล้านนาก็นับถือผู้ชายเป็นใหญ่โดยให้อำนาจปกครองบุตรและสถานะต่างๆขึ้นอยู่กับบิดา

หากบุตรหลานมีเชื่อฟังบิดามารดาหรือผู้อาวุโสในตระกูลสามารถทบทวีเพื่อเป็นบทเรียนสั่งสอนแก่บุตรหลานได้ อย่างไรก็ตามการทบทวีดังกล่าวต้องไม่เป็นเหตุให้บุตรหลานถึงแก่ความตาย แสดงว่ากฎหมายวางขีดข้อจำกัดอำนาจปกครองของบิดามารดาและผู้ใหญ่ในตระกูลไว้พอสมควร



ส่วนการแบ่งทรัพย์สินมรดกในมั่งรายศาสตร์ สามารถถอดบทเรียนสรุปความได้ว่าในยุคล้านนาโบราณ ถือหลักความกตัญญูเป็นที่ตั้งเพราะหากบิดามารดาได้ปันทรัพย์สินมรดกไว้ตั้งแต่มีชีวิตก็ให้ถือตามเจตนานั้นเมื่อบิดามารดาอายุชราแล้ว แต่หากบิดามารดาเสียชีวิตโดยยังมีหนี้ได้สั่งเสียเรื่องทรัพย์สินมรดกไว้ กฎหมายได้ยกตัวอย่างการแบ่งปันทรัพย์สินมรดกโดยระบุว่าให้ปันทรัพย์สินมรดกแก่บุคคลสองจำพวกมากที่สุดได้แก่

ก. บุคคลผู้เลี้ยงดูอุปฐากบิดามารดาก่อนตาย

ข. บุคคลผู้สนใจใฝ่ในธรรมออกบวชทดแทนคุณบิดามารดา

จากหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถสังเคราะห์ข้อมูลได้ว่าบุคคลผู้เลี้ยงดูอุปฐากบิดามารดาก่อนตายถือว่าเป็นผู้ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับบิดามารดาในยามยาก ในขณะที่สังคมล้านนานิยมมีบุตรหลายคน บุตรคนโตและบุตรคนรองอาจจะต้องออกไปค้าขายหรือรับราชการภายนอก หรืออาจออกไปตั้งรกรากถิ่นฐานยังที่อื่น แต่บุตรคนเล็กยังคงเสียดุลดูแลบิดามารดา จึงต้องถือว่าเป็นผู้มีความกตัญญู กฎหมายจึงมีเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมความกตัญญูแก่ผู้เลี้ยงดูผู้สูงอายุ

กรณีต่อมาคือบุคคลผู้บวชทดแทนคุณบิดามารดาสามารถตีความเจตนารมณ์ของผู้บัญญัติกฎหมายได้ความว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมพุทธและนับถือผี วิญญาณบรรพชน ดังนั้นความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณหลังความตาย ความเชื่อเรื่องการไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่าของผู้ใกล้วาระขันธ์จึง



เป็นคดีที่อยู่คู่สังคมล้านนามาแต่ช้านาน ดังนั้นหากจะเปรียบบุตรหลาน ผู้ดูแลบิดามารดาก่อนตายว่าเป็นผู้กตัญญูแล้วไซ้ บุตรหลานผู้ออกบวช เรียนศึกษาพระธรรมก็จะเป็นผู้นำพาจิตวิญญาณของบรรพชนผู้ตายไปสู่ สวรรค์ถือเป็นการตอบแทนค่าน้ำนมอันยิ่งใหญ่ในสังคมล้านนา จึงเป็นที่มาที่กฎหมายได้บัญญัติให้ผู้ที่บวชให้แก่บิดามารดาได้ทรัพย์สินมรดกมาก เช่นกัน

ประเพณีการทำมาหากินของชาวล้านนาที่ปรากฏสะท้อนใน กฎหมายมังรายศาสตร์ เมื่อสังเคราะห์บทบัญญัติดังกล่าวแล้วก็จะพบว่า ล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เน้นการทำนา ทำไร่ ดังนั้นชาวล้านนาจึง ให้ความสำคัญกับวิถีการเกษตรตลอดจนปัจจัยต่างๆอันเกี่ยวข้องกับการ กสิกรรม อาทิ ที่นาป่าไร่ ช้างม้าโคกระบือ มีบทบัญญัติคุ้มครองเป็น พิเศษ เนื่องจากหากปราศจากซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ชาวบ้านก็จะไม่สามารถทำ กินได้ เนื่องจากการเกษตรกรรมในสมัยโบราณเป็นการเกษตรขั้นปฐม ภูมิ กำลังแรงงานทั้งคนละสัตว์ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จหรือ ความสำเร็จล้มเหลวของการเพาะปลูก

สิ่งที่ทำให้พืชผลทางการเกษตรมีความสำคัญต่อสังคมล้านนา ก็ เนื่องจากเป็นพื้นฐานของยุทธปัจจัยซึ่งจำเป็นต่อการทำสงคราม กล่าว โดยจำเพาะก็ได้แก่เสบียงอาหารในยามศึกนั่นเองสะท้อนให้เห็นถึง อานุภาพการทำสงครามของรัฐล้านนา



ดังนั้นการทำละเมิดหรือทำผิดธรรมเนียมต่อเพื่อนฝูง ไร้กิติ การลักหรือซ่อนผู้คนที่ซึ่งเป็นข้าแรงงานของผู้อื่นก็ดี การกระทำให้สัตว์ที่ใช้แรงงานในการเกษตรต้องบาดเจ็บล้มตายก็ดี จึงถือเป็นความผิดตามจารีตแห่งมังรายศาสตร์ ผู้กระทำนอกจากจะต้องถูกลงโทษตามกฎหมายแล้วยังต้องมีการกระทำพิธีขอมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้านนาผู้นับถือผิอาทิ ผีบ้านผีเรือน ผีเสือนา ผีเสื้อไร่ อีกด้วย

อนึ่ง สัตว์พาหนะก็ดี หรือสัตว์ที่มีประโยชน์ในการเพาะปลูกก็ดี ถือเป็นสิ่งมีค่าในสังคมเกษตรกรรม อีกประการหนึ่งสัตว์บางประเภทสามารถใช้ได้ในกิจการสงครามด้วย กฎหมายจึงให้ความสำคัญโดยบัญญัติคุ้มครองและให้เจ้าของดูแลเป็นพิเศษ

ส่วนในเรื่องทางสังคมมังรายศาสตร์มีเจตนารมณ์ให้ผู้คนในชุมชนมีความรักสามัคคีคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งยังต้องคอยเอาใจใส่เป็นหูเป็นตาให้กับทางการเพื่อลด หรือยับยั้งอาชญากรรมอีกทางหนึ่งด้วย

เจตนารมณ์ของผู้บัญญัติมุ่งหมายให้ล้านนาเป็นเมืองแห่งการเอาใจใส่ ดูแลซึ่งกันและกัน อาจมีสาเหตุมาจากในสมัยโบราณแม้ว่าจะมีกำลังทหารรักษานครแต่ก็มักจะใช้ในการรบ หรือปราบกลุ่มโจรผู้ร้ายสำคัญเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอาชญากรรมรายย่อยนั้นเมื่อสังเคราะห์



เจตนารมณ์กฎหมายแล้วพบว่าม้งรายศาสตร์วางแนวทางให้เลือกใช้วิถี
ประจามากกว่าจะพึ่งพาเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเป็นหลักถือว่าเป็น “การ
ปกครองของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน” อย่างแท้จริง

13. บทสรุป และข้อเสนอแนะ

รูปการณ์แห่งประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นถึงความพยายามของ
พญามังรายที่จะสร้างบ้านแปงเมืองรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่น
ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ คติ ความเชื่อ และการ
นับถือศาสนา ด้วยพระอัจฉริยภาพพระองค์จึงทรงใช้กฎหมายซึ่งถือเป็น
วิถีทางอันเป็นแบบแผนสากลเข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม
ล้านนาตั้งแต่แรกสถาปนา

พื้นฐานแกนกลางของอารยธรรมล้านนาจึงสามารถสรุปรวม
ความได้ว่ามีรากฐานมาจากกฎหมายและระเบียบแบบแผน โดยไม่ทิ้งคติ
ความเชื่ออันเป็นรากเหง้าของบรรพชน สะท้อนจากแง่มุมที่ผู้วิจัยได้
สังเคราะห์บทบัญญัติในม้งรายศาสตร์หลายมาตราซึ่งนอกจากจะมีการ
ลงโทษทางอาญา โทษทางแพ่งแล้ว ยังมีการระบุให้ผู้กระทำผิดต้องมี
หน้าที่ประกอบพิธีกรรมบำบัดผีสงเวกแก่ผี ซึ่งเป็นความเชื่ออันฝังราก
แน่นมาตั้งแต่ครั้งบรรพชน สอดคล้องกับแนวความคิดปรัชญา
กฎหมายโลกตะวันตกสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์



สำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ มีฐานความคิดว่า การบัญญัติกฎหมายต้องคำนึงถึงจิตวิญญาณประชาชาติ มนุษย์มีหลายชนชาติ แต่ละชนชาติมีความแตกต่างกันหลายด้าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ทั้งด้านจารีตประเพณี หรือด้านอื่นๆ เพราะฉะนั้น การออกกฎหมายโดยการลอกกฎหมายจากชนชาติหนึ่ง ไปใช้บังคับในอีกชนชาติหนึ่งเป็นสิ่งไม่ควรกระทำ

Savigny เสนอว่า “ในการบัญญัติกฎหมาย ต้องศึกษาถึงจารีตประเพณีของชนชาติก่อน”

จากการสังเคราะห์บทบัญญัติในมั่งราชศาสตร์แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อความแนวคิดปรัชญาสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์จะพบว่า ผู้ปกครองได้บัญญัติกฎหมายขึ้นเนื่องจากมีเจตนารมณ์ที่จะผนวกความเป็นชนชาติของตนให้มีความปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งเชิดชูวิถีประเพณีที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขภายใต้การจัดระเบียบ “บ้านเมืองใหม่” ให้เป็นเอกภาพสร้างอำนาจต่อรองระหว่างรัฐในสมัยนั้นได้ ดังข้อความในตอนต้นของมั่งราชศาสตร์กล่าวถึงการสืบสันตติวงศ์ล้านนา การสร้างเมืองเชียงใหม่และวัดอุปพระสงค์ในการแต่ง คำนำใช้คำว่าสิทธิสวัสดิ์ กล่าวถึงกฎหมายที่ได้รู้มาแต่โบราณ พญาเมืองจึงบัญญัติไว้เพื่อให้ท้าวพระยาทั้งหลายผู้เป็นลูกหลานเหลน และเสนาอมาตย์ผู้ปกครองเมืองสืบไปได้รู้จักคิดรู้จักชอบ



การศึกษาสงครามกับอาณาจักรต่างๆถือเป็นการกิจหลักในรัชสมัยพญามังราย การรบพุ่งเพื่อยึดครองอาณาเขตที่ดี การต่อสู้เพื่อป้องกันบ้านเมืองของตนที่ดี ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกำลังกายและกำลังใจของปวงชน จากการสังเคราะห์หัตถ์ปัญญาธิในมังรายศาสตร์พบว่าหลักการศึกษาสงครามในครั้งโบราณนอกจากปัจจัยด้านกำลังคนแล้ว ระเบียบวินัยของกำลังพลและกองทัพเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ ในหลายๆมาตรามีการกล่าวถึงการจัดระเบียบกำลังพล การสับเปลี่ยนเวรของไพร่เพื่อรับใช้ภาครัฐอย่างเป็นระบบระเบียบ ทั้งแบ่งแยกให้เห็นถึงลักษณะของนายและข้าที่ดี การให้บำเหน็จรางวัลและการลงโทษสำหรับการทำศึก

จากการสังเคราะห์พบว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมแบบครอบครัวใหญ่ที่มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างญาติพี่น้อง และเช่นเดียวกันกับอารยธรรมอื่นๆในสมัยโบราณล้านนาก็นับถือผู้ชายเป็นใหญ่โดยให้อำนาจปกครองบุตรและสถานะต่างๆขึ้นอยู่กับบิดา

หากบุตรหลานมิเชื่อฟังบิดามารดาหรือผู้อาวุโสในตระกูลสามารถทบทวีเพื่อเป็นบทเรียนสั่งสอนแก่บุตรหลานได้ อย่างไรก็ตามการทบทวีดังกล่าวต้องไม่เป็นเหตุให้บุตรหลานถึงแก่ความตาย แสดงว่ากฎหมายวางขีดข้อจำกัดอำนาจปกครองของบิดามารดาและผู้ใหญ่ในตระกูลไว้พอสมควร



นอกจากนี้ในหลายๆมาตราสะท้อนให้เห็นถึงผลดีของการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเช่นบิดามารดา ว่าบุตรผู้กตัญญูจะได้รับทรัพย์มรดกมากกว่าบุตรคนอื่นเมื่อบิดามารดาตายลง

ในเรื่องลักษณะการทำมาหากินในสมัยล้านนาโบราณมักจะพึ่งพาการเพาะปลูกเป็นหลัก และเนื่องจากความสำคัญนี้เองจึงถือว่าที่นา ที่ไร่ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีควรที่จะทำละเมิด หากผู้ใดทำละเมิดต่อที่นากล้า พันธุ์จะต้องได้รับผลทางกฎหมาย หากผู้ใดขยันขันแข็งในการบุกเบิกที่ดินก็ควรส่งเสริม หากทำการเกียจคร้านก็ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง

การบัญญัติกฎหมายเพื่อทำนุบำรุงและส่งเสริมด้านการเกษตรเป็นหลักนี้เองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาณาจักรล้านนาครองความยิ่งใหญ่ได้ในเวลาอันรวดเร็ว และต่อเนื่องยาวนานมาเกือบแปดร้อยปี เนื่องจากพืชผล และปากท้องของประชาชน คือพื้นฐานของเสถียร สงคราม และกำลังขจัดยุทธการในยามสงคราม ดังนั้นหากจะมองภาพยืดยาวที่ว่า “กองทัพต้องเดินด้วยท้อง” แล้วไซ้ร้ ล้านนาก็เปรียบเสมือนได้เปรียบอาณาจักรอื่นๆเป็นอันมาก

ประการสุดท้ายที่สำคัญที่สุดก็คือมั่งรายศาสตร์สะท้อนถึงวิถีประชาแห่งล้านนาได้อย่างแท้จริง เนื่องจากในหลากหลายมาตรามุ่งเน้นให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือเครือญาติ และรับผิดชอบต่อสังคม อาทิเรื่องหน้าที่ของผู้ได้ยินเสียงตึกลองเรียกเหตุ ที่ต้องไปช่วยระงับเหตุ



อาชญากรรม หรือแม้แต่หน้าที่ของเจ้าของเหล่าที่จะต้องรับผิดชอบต่อคน
เมาผู้ร่วมวงสุราเป็นต้น

จากผลการศึกษาวิจัยผู้ศึกษาพบว่าสามารถทำการสังเคราะห์
ข้อมูลทางทฤษฎีผนวกกับตัวบทกฎหมายอันสามารถอธิบายความเป็น
เอกลักษณ์ของม้งรายศาสตร์อย่างครบถ้วน ถูกต้อง และเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการสอนในรายวิชา
ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย และระบบกฎหมายหลัก หลักสูตรนิติศาสตร์
บัณฑิต สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย



เอกสารอ้างอิง

- กฎหมายในชีวิตประจำวัน.มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.2560
- คำธร คำประเสริฐ,สุเมธ जानประดับ,ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย และ
ระบบกฎหมายหลัก.มหาวิทยาลัยรามคำแหงพิมพ์ครั้งที่2.2544.
- จรัญ โฆษณานันท์.นิติปรัชญาแนววิพากษ์(พิมพ์ครั้งที่2).กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์นิติธรรม.2555.
- จรัญ โฆษณานันท์.นิติปรัชญา.กรุงเทพฯ:คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.2531.
- ชันนะ ปิ่นเงิน.การปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหากฎหมายมั่งรายศาสตร์
ฉบับวัดแม่คือ.สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2551.
- ตุลญา โรจน์ทั้งคำ. สังคมกับกฎหมาย.กรุงเทพฯ(พิมพ์ครั้งที่2):
สำนักพิมพ์วิญญูชน.2554
- ปรีดี เกษมทรัพย์.นิติปรัชญา(พิมพ์ครั้งที่11).กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เดือน
ตุลา.2553.
- ประเสริฐ ณ นคร.มั่งรายศาสตร์ หรือกฎหมายพระเจ้ามั่งราย.2342
กรุงเทพฯ:ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒประสานมิตรบูรพาสาสน์.2521



พระยานิติไพบรศาสตร์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, คำสอนชั้นปริญญาตรี

(พ.ศ.2500-2501).คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2500.

ไทพีศรีนิวัต ภัคติกุล,ประวัติศาสตร์กฎหมายตอน2.เชียงใหม่:คณะ

สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2545.

สมยศ เชื้อไทย.ทฤษฎีกฎหมายนิติปรัชญา(พิมพ์ครั้งที่18).กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์วิญญูชน.2558.

สรสสวัสดิ อ่องสกุล,ประวัติศาสตร์ล้านนา.พิมพ์ครั้งที่7,สำนักพิมพ์อัมริ

นทร์.กรุงเทพฯ.2553.

สุทธวิทาณฤพุดิ,คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย,

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.พิมพ์ครั้งที่ 7,2516.

สุทธวิทาณฤพุดิ,ประวัติศาสตร์กฎหมายชั้นปริญญาโท,

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2516.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส,. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์วิญญูชน.2552.

วิการวรรณ ตูยานนท์.เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2528.

เวียงเจียงฮาย255เฉลิมฉลอง 750ปีเมืองเชียงรายและ39ปี มรช.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2554.



<http://www.sri.cmu.ac.th/สืบค้นเมื่อ9ต.ค.2561>

<http://thakonsakt51.blogspot.com/สืบค้นเมื่อ9ต.ค.2561>.